

УДК 349.2

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.43>

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЛЕГКОЇ ПРАЦІ НЕПОВНОЛІТНІХ У СФЕРІ ПОСЛУГ ТА ТОРГІВЛІ

Мокрицька Н.П.,

доцент кафедри господарсько-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент,
Львівський державний університет внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0003-0318-5285

Нагибайло Т.О.,

здобувач вищої освіти,
Львівський державний університет внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0002-0448-8205

Мокрицька Н.П., Нагибайло Т.О. Правові засади легкої праці неповнолітніх у сфері послуг та торгівлі.

У статті досліджено міжнародно-правові та національні особливості правового регулювання легкої праці, які можуть виконувати неповнолітні працівники. Зроблено спробу окреслити законодавчі критерії виконання легких робіт відповідно до законодавства України, права Європейського Союзу, результатів законопроектної роботи в Україні та внесення пропозицій щодо вдосконалення національного законодавства з метою ефективної реалізації прав неповнолітніх працівників у відповідності до міжнародних стандартів.

Здійснюючи порівняльно-правовий аналіз законодавства України та законодавчих вимог країн Європейського Союзу (Австрія, Фінляндія, Нідерланди, Болгарія, Естонія) автор приходить до висновку, що в Україні потрібно прийняти перелік легких робіт, які можуть виконувати неповнолітні віком від 14 років. Проте судова практика Верховного Суду свідчить про те, що працівник приймається на конкретну посаду, а не на легку роботу. Відтак вкрай необхідно забезпечити перелік професій, що підпадають під легку роботу з врахуванням компетентностей найпростішої праці. Така регламентація повинна сприяти визначенню сфер суспільного життя, праця в яких не може заподіяти шкоди здоров'ю, фізичному, розумовому, духовному, моральному та соціальному розвитку неповнолітніх працівників, стати на заваді освітньому процесу.

Аргументовано, що наразі опис таких професій підпадає лише під сферу торгівлі та послуг відповідно до професійних стандартів. Проте у реєстрі професійних стандартів відсутні компетентності найпростішої праці. Їхнє встановлення є важливим кроком до забезпечення права на працю неповнолітніх.

Акцентується увага на вдосконаленні трудового законодавства України в частині визна-

чення режиму робочого часу дітей віком від 14 років. Зокрема, доцільно передбачити можливість виконувати легку роботу не лише під час канікул, але і у вільний від навчання час зі встановлення денної норми роботи тривалістю не більше 2 годин. У цьому аспекті взірцем для запозичення правових норм запропоновано вважати законодавство Нідерландів та Австрії. Автор вважає, що під легкою працею доцільно розуміти трудову функцію, яка виконується неповнолітнім віком від 14 років на основі трудового договору за згодою одного з батьків або особи, що його замінює, у вільний від навчання час. Її виконання здійснюється на основі визначених переліком легких робіт та закріплених професійними стандартами компетентностей найпростішої праці у сфері торгівлі та послуг.

Ключові слова: неповнолітні, трудовий договір, діти, легка праця.

Mokrytska N.P., Nahybailo T.O. Legal framework for light work of minors in the field of services and trade.

The article examines the international legal and national peculiarities of the legal regulation of light work, which can be performed by minor workers. An attempt was made to outline the legislative criteria for the performance of light work in accordance with the legislation of Ukraine, the law of the European Union, the results of legislative work in Ukraine and the introduction of proposals for the improvement of national legislation in order to effectively implement the rights of minor workers in accordance with international standards.

Carrying out a comparative legal analysis of the legislation of Ukraine and the legislative requirements of the countries of the European Union (Austria, Finland, the Netherlands, Bulgaria, Estonia), the author comes to the conclusion that in Ukraine it is necessary to adopt a list of light jobs that can be performed by minors aged 14 and over. However,

the case law of the Supreme Court shows that an employee is hired for a specific position, and not for an easy job. Therefore, it is extremely necessary to provide a list of professions that fall under light work, taking into account the competencies of the simplest work. Such regulation should contribute to the definition of spheres of public life, in which work cannot cause harm to the health, physical, mental, spiritual, moral and social development of minor workers, stand in the way of the educational process.

It is argued that currently the description of such occupations falls only within the scope of trade and services according to professional standards. However, the register of professional standards lacks competencies for the simplest work. Their establishment is an important step towards ensuring the right to work for minors.

Attention is focused on improving the labor legislation of Ukraine in terms of determining the working hours of children aged 14 and over. In particular, it is advisable to provide for the possibility of performing light work not only during the holidays, but also in the time free from studies by establishing a daily norm of work lasting no more than 2 hours. In this aspect, it is proposed to consider the legislation of the Netherlands and Austria as a model for borrowing legal norms.

The author believes that it is appropriate to understand the labor function performed by minors aged 14 and over on the basis of an employment contract with the consent of one of their parents or a person who replaces them, in their free time from school. Its implementation is carried out on the basis of the competencies of the simplest work in the field of trade and services defined by the list of light jobs and established by professional standards.

Key words: minors, employment contract, children, light work.

Постановка проблеми. Охорона праці неповнолітніх є досить важливим та актуальним питанням в забезпеченні реалізації та здійснення даною категорією громадян своїх законних прав на ринку праці. Необхідність правового захисту неповнолітніх викликана передусім наявністю у них характерних вікових фізіологічних і психологічних особливостей, що визначають їхню підвищену вразливість і сприйнятливність до зовнішніх впливів, а також фізичною та розумовою незрілістю.

В Україні продовжуються євроінтеграційні процеси і у трудове законодавство за останні декілька років впроваджено низку важливих змін. Зокрема, Законом України «Про дерадянізацію законодавства України» від 21 квітня 2022 р. № 2215-IX змінено вікові критерії та умови працевлаштування неповнолітніх віком до 15 років до легкої праці на основі укладеного трудового договору, визначення якої у законодавстві України наразі немає.

Стан опрацювання цієї проблематики. У правничій літературі особливості регулювання праці неповнолітніх працівників досліджували чимало науковців, зокрема С.В. Венідіктов, М.І. Іншин, М.Г. Кахнова, О.О. Коваленко, Л.В. Мединська, А.О. Парінова, С.М. Прилипко, Н.С. Пузирна, А.О. Теличко, Г.І. Чанишева, Р.Т. Чернега, О.М. Ярошенко, Н.М. Швець та інші.

На дисертаційному рівні трудова діяльність неповнолітніх комплексно досліджувалася Реус О.С. [1] та Щотовою Ю.М. [2]

Попри всебічне дослідження особливостей праці неповнолітніх осіб, механізм реалізації ними права на легку працю потребує подальших наукових напрацювань з огляду на зміни правової регламентації працевлаштування неповнолітніх, які спрямовані на гармонізацію трудового законодавства з правом Європейського Союзу.

Метою цієї статті є комплексне дослідження умов залучення неповнолітніх працівників до легкої праці на основі трудового договору, внесення пропозицій щодо вдосконалення національного законодавства та адаптації його до права Європейського Союзу задля ефективної реалізації прав неповнолітніх працівників.

Виклад основного матеріалу. У міжнародній площині основоположним міжнародним документом, який визначає права дитини є «Конвенція про права дитини» ООН від 20 листопада 1989 р. Тут у п. 1 ст. 32 цієї Конвенції зазначено, що держави-учасниці визнають право дитини на захист від економічної експлуатації та від виконання будь-якої роботи, яка може являти небезпеку для здоров'я, бути перешкодою в одержанні нею освіти чи завдавати шкоди її здоров'ю, фізичному, розумовому, духовному, моральному та соціальному розвитку [3].

Первинним документом в частині визначення вимог щодо працевлаштування неповнолітніх мабуть є Конвенції МОП «Про мінімальний вік для прийому на роботу» від 26 червня 1973 р. № 138. У ст. 2 цього документу вказано, що мінімальний вік працевлаштування особи не повинен бути нижчим, ніж вік закінчення обов'язкової шкільної освіти та, в будь-якому випадку, не може бути нижчим ніж 15 років. Однак є випадки, коли організації, чия економіка і система освіти недостатньо розвинені, можуть після консультацій із зацікавленими організаціями роботодавців і працівників, де такі існують, спочатку встановити вік 14 років як мінімальний. Також в ч. 1 ст. 3 цієї Конвенції передбачено, що мінімальний вік для прийому на будь-який вид роботи за наймом або іншої роботи, яка за своїм характером або через умови, в яких вона здійснюється, може завдати шкоди здоров'ю, безпеці або моральності підлітка, не може бути нижчим 18 років. [4].

У ст. 7 цього міжнародного документу регламентовано можливість національним законодав-

ством чи правилами допускати прийом на роботу за наймом або на іншу роботу осіб у віці від 13 до 15 років для легкої роботи, яка:

а) не здається шкідливою для їхнього здоров'я або розвитку; і

б) не перешкоджає відвіданню школи, їхній участі в затверджених компетентними органами влади програмах професійної орієнтації або підготовки або їхнім можливостям скористатися отриманим навчанням. [4].

Механізм правового регулювання праці неповнолітніх в Україні визначається положеннями стаття 188 Кодексу законів про працю України від 10 грудня 1971 року № 322-VIII (далі – КЗпП України). Ця норма зазнала змін з прийняттям Закону України «Про дерадянізацію законодавства України» від 21.04.2022 р. № 2215-IX. [5]. Оновлений виклад передбачає заборону прийняття на роботу осіб молодше шістнадцяти років. За згодою одного із батьків або особи, що його замінює, можуть, як виняток, прийматись на роботу особи, які досягли п'ятнадцяти років.

Для підготовки молоді до продуктивної праці допускається прийняття на роботу здобувачів освіти закладів загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої чи вищої освіти, які здобувають у будь-якій формі початкову, базову середню чи профільну середню освіту для виконання легкої роботи, що не завдає шкоди здоров'ю і не порушує процесу навчання, у вільний від навчання час по досягненні ними чотирнадцятирічного віку за згодою одного з батьків або особи, що його замінює. [6].

У взаємозв'язку з положеннями ст. 51 КЗпП України, для осіб віком від 15 до 16 років (учнів віком від 14 до 15 років, які працюють в період канікул) тривалість робочого часу становить 24 години на тиждень. [6].

Зіставлення норм ст. 51 та ст. 188 КЗпП України засвідчує, що легка праця учнями віком від 14 до 15 років може виконуватися тільки під час канікул.

Також положеннями КЗпП України та нормами Закону України «Про охорону праці» від 14 жовтня 1992 року № 2694-XII визначено, що не допускається залучення неповнолітніх працівників до праці на: а) важких роботах, підземних; б) роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці; в) заборонено залучати неповнолітніх до нічних, надурочних робіт та робіт у вихідні дні; г) до підіймання і переміщення речей, маса яких перевищує встановлені для них граничні норми [6]; [7].

З метою забезпечення захисту організму окремої категорії молодих працівників-неповнолітніх у процесі трудової діяльності Наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження граничних норм підіймання і переміщення важких речей неповнолітніми» від 22 березня 1996 року

№ 59, а точніше ч. 1–3 цього наказу регламентовано те, що граничні норми діють на всій території України і поширюються на всі підприємства, установи, організації, учбові заклади, а також на юридичних та фізичних осіб, які використовують працю підлітків від 14 до 18 років. Підлітків забороняється призначати на роботи, пов'язані виключно з підійманням, утриманням або переміщенням важких речей. [8].

Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 31 березня 1994 року № 46 затверджений Перелік важких робіт і робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, Аналізуючи ч. 1 – ч. 10 цього наказу, до даного переліку потрібно віднести: 1) гірничі роботи, будівництво метрополітенів, тунелів і підземних споруд спеціального призначення; 2) металургійні виробництва; 3) виробництво і передача електроенергії та теплоенергії (енергетичне господарство); 4) буріння свердловин, видобування нафти і газу; 5) хімічні виробництва; 6) підземні роботи та інші. Загалом зазначений підзаконно-нормативний акт вміщує як види робіт, так і конкретні назви професій, які не можуть застосовуватися до неповнолітніх. Щодо видів робіт, то в загальному їх налічує 37 угруповань, які, у свою чергу, налічують певну кількість підвидів робіт і професій. [9].

Втім потрібно звернути увагу, що цей Перелік з 1994 року жодного разу не зазнавав змін.

Відтак, можна стверджувати, що в Україні діти з 14 років можуть виконувати легку роботу у вільний від навчання час (віком від 14 до 15 років лише у період канікул), яка не завдає шкоди здоров'ю та не порушує процесу навчання. Проте чинне законодавство України не містить поняття «легкої роботи» та не визначає види робіт, які належать до легких.

Дослідниця О.А. Теличко наголошує на необхідності доповнення ст. 188 КЗпП України визначенням легкої праці як такої, що не завдає шкоди безпеці, здоров'ю і розвитку неповнолітніх, не перешкоджає їхньому навчанням та участі у програмах професійного спрямування [10 с. 5]. Думка вченої, дає змогу дійти висновку, що до легких робіт слід віднести, наприклад носіння неповнолітнім листівок у вільний від навчання час або зайняття кур'єрською діяльністю, тобто ті роботи, які не містять важких фізичних навантажень, не завдають шкоди здоров'ю підліткові та не порушують процесу навчання.

Як вже зазначалося, ознаки легкої роботи визначені Конвенцією МОП «Про мінімальний вік для прийому на роботу». [4]. Доповненням до цих характеристик можуть слугувати положення Директиви Ради 94/33/ЕС від 22 червня 1994 р. «Про захист молоді на роботі». Зокрема, легкою є будь-яка робота, яка з урахуванням конкретних завдань і конкретних умов її виконання: не буде завдавати шкоди безпеці, здоров'ю чи розвитку

дітей та не перешкоджає їм відвідувати школу, брати участь у програмах професійної орієнтації або професійно-освітніх програмах, затверджених компетентним органом, і не погіршує їх здатність використовувати отримані знання. [11].

Діти віком від 14 років можуть працювати за єдиною системою праці та освіти або на виробничій практиці на підприємстві за умови, що така робота виконується відповідно до умов, передбачених уповноваженим органом; або ж можуть виконувати легку роботу, яка не є роботою. Проте 13-річні діти можуть виконувати легку роботу протягом обмеженої кількості годин на тиждень, якщо вона підпадає під категорію робіт, визначену національним законодавством. [11].

У країнах Європейського Союзу поняття «легка робота» включає також інші аспекти. Наприклад, за законодавством Болгарії, як виняток, особи віком від 15 до 16 років можуть також залучатися до роботи, яка є легкою та не є небезпечною або шкідливою для їхнього здоров'я та належного фізичного, розумового та морального розвитку, і виконання яких не буде перешкодою для регулярного відвідування школи або участі в програмах професійної орієнтації чи навчання. (ст. 301 Кодексу законів про працю Болгарії від 26 квітня 1986 р. (в ред. від 06 листопада 2018 р.)). [12].

Поняття «легка робота» конкретизується також у Законі про трудові договори Естонії. Зокрема у § 7 передбачено, що роботодавець може укласти трудовий договір з неповнолітньою особою 13-14 років або неповнолітньою особою 15-16 років, яка обов'язково навчається, і допустити її до роботи, де виконання обов'язків є простими і не вимагає великої фізичної підготовки або розумові зусилля (легка робота). [13].

Доповненням до положень стаття 188 КЗпП України можуть стати згодом норми проекту Закону України «Про безпеку та здоров'я працівників на роботі», у якому мінімальний вік для працевлаштування передбачено тільки 15 років.

Тут у ст. 29 зазначено, що забороняється використання праці осіб, які не досягли 18-річного віку, на роботах:

1) які об'єктивно перевищують їх фізичні чи психологічні можливості;

2) із впливом небезпечних та шкідливих професійних факторів, а також збудників, які є токсичними, канцерогенними, завдають спадкових генетичних пошкоджень або шкоди ненародженій дитині, або іншим чином хронічно впливають на здоров'я людини;

3) у нічний час або понад встановлену норму праці;

4) які пов'язані з ризиком нещасних випадків, коли є підстави вважати, що особи, які не досягли 18-річного віку, не зможуть виявити такий ризик або уникнути його через свою недостатню увагу

до безпеки або через недостатній досвід чи навчання. [14].

Отже легка праця в трудовому законодавстві України розглядається як така, яка не завдає шкоди здоров'ю та не порушує процесу навчання. В Україні є лише перелік важких робіт і робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці. При цьому немає жодних вказівок на обов'язковість прийняття переліку легких робіт.

Додамо, що лише деякі країни Європейського Союзу визначили окремі переліки легких робіт для неповнолітніх осіб та прийняли спеціальні законодавчі акти щодо їхнього працевлаштування. Серед них варто виділити законодавчі вимоги таких держав як Фінляндія, Нідерланди та Австрія.

Зокрема, у Фінляндії перелік легких робіт не є вичерпним і охоплює різні сфери суспільного життя. Зокрема, продаж прохолодних напоїв, квитків і подібних товарів під час проведення змагань, вистав або у подібних випадках; розповсюдження журналів та реклами; написання, редагування, спілкування та інша медіа робота; допомога в офісній роботі тощо. [15].

Натомість в Австрії легкою вважається праця з дорученнями, з роздатковим матеріалом на спортивних та ігрових майданчиках, зі збором квітів, трав, грибів і фруктів, а також з діяльністю, еквівалентною цим завданням у кожному конкретному випадку. Варто звернути увагу на можливість дітей працювати віком з 13 років лише за згодою законного представника дитини у разі виконання легкої роботи після уроків та позаурочні дні тривалістю не більше двох годин. Забороняється використання дітей нерегулярною легкою роботою в у неділю та святкові дні, з 20:00 до 8:00, причому час, необхідний для проїзду до місця роботи та назад, не повинен входити в цей період. Після закінчення уроку та у випадку розділених уроків після закінчення кожного уроку необхідно залишити одну годину відпочинку без урахування часу, витраченого на дорогу до школи, якщо тільки це не стосується винятково виконання доручень. [16].

Вважаємо, що позитивна оцінка практичного досвіду Австрії вітчизняним законодавцем сприятиме визначення законодавчих вимог щодо робочого часу неповнолітніх, які виконують легку роботу. Якщо неповнолітньому встановити робочий час тривалістю до 2 годин на день і дозволити працювати у вільний від навчання час, то такі зміни лише посилять мотивацію батьків або осіб, що їх замінюють у надання згоди на їхнє працевлаштування.

На нашу думку, механізм реалізації права неповнолітніх щодо виконання легкої праці потребує визначення не лише переліку легких робіт. Вирішального значення набуває трудова функція, яку вони може виконувати. Адже працівник приймається на конкретну посаду.

Зокрема, в постанові від 4 липня 2018 р. по справі № 820/1432/17 Верховний Суд дійшов до висновку, що трудовий договір – це угода щодо здійснення і забезпечення трудової функції. За трудовим договором працівника приймають на роботу (посаду), включену до штату підприємства, для виконання певної роботи (певних функцій) за конкретною кваліфікацією, професією, посадою [17].

У постанові від 9 червня 2021 р. у справі № 420/2174/19 Верховний Суд вказує, що однією з характерних ознак трудових відносин є виконання роботи за професією (посадою), визначеною Національним класифікатором України ДК 003:2010 «Класифікатор професій», затвердженим наказом Держспоживстандарту від 28 липня 2010 р. № 327 [18].

Змінами, яку були внесені у КЗпП України Законом України № 2179-IX від 1 квітня 2022 р. було введено поняття «трудова функція». Трудова функція є інтегрований, переважно автономний набір трудових дій, що визначається характерним для нього технологічним процесом та передбачає наявність певних компетентностей, необхідних для їх виконання. (ст. 4-1 КЗпП України). [6]

Зазначимо, що в Україні класифікація професій та розподіл трудових обов'язків працівників відбувається відповідно до професійних стандартів та Довідника кваліфікаційних характеристик. При їх дослідженні виявляється, що частково при прийнятті неповнолітнього на легку роботу можна послугоуватися Довідниками кваліфікаційних характеристик. Вважаємо, що найбільш тісно пов'язаний з легкою працею Випуск 1 «Професії працівників, що є загальними для всіх видів економічної діяльності» Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників, який затверджено наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 29 грудня 2012 року № 336. У ньому є опис декількох професій, які в загальному можна віднести до легкої праці. Наприклад робота кур'єра. [19].

Подальший пошук професій, які в цілому можна віднести до легкої роботи веде також до професійних стандартів. Хоч ще немає затверджено жодних компетентностей до виконання легкої праці, але існує поділ найпростіших професій торгівлі та сфери послуг на класи. Зокрема, до них належать найпростіші професії з чищення взуття та інших вуличних послуг; домашня прислуга, прибиральники та прачки; доглядачі будинків та мийники вікон; посильні, носії та швейцари; збирачі сміття та подібні до них чорнороби. [20].

Звичайно питання визначення меж легкої праці для неповнолітніх є складним і потребує належної уваги законодавця у визначенні критеріїв обсягу виконуваних неповнолітнім робіт.

Зазначимо, що найбільших правових успіхів у забезпеченні прав неповнолітніх на працю серед

країн Європейського Союзу досягли Нідерланди. [21]. Наприклад, у законодавстві цієї країни зазначено, що неповнолітні можуть бути залучені до доставки їжі, але вони не можуть керувати електричними транспортними засобами. Діти до 16 років не можуть виконувати легку працю в приміщеннях, де розповсюджуються алкогольні напої тощо. [22].

Відтак вважаємо, що приклад Нідерландів свідчить про те, що належна правова регламентація легкої праці в Україні потребує встановлення не лише переліку таких робіт, але і визначення професійних стандартів найпростішої праці, в яких варто вписати не лише компетентності, які необхідні для її виконання, але і особливості її здійснення неповнолітніми.

Висновки. Проведене дослідження дає підстав для висновку, що в Україні працевлаштування дитини, яка молодша 14 років на підставі трудового договору є неможливим. Діти віком від 14 років можуть прийматися для виконання легкої роботи на основі трудового договору. Відтак мова йде про здійснення трудової функції в межах певних компетентностей, необхідних для її виконання, що передбачені професійними стандартами для найпростіших професій торгівлі та сфери послуг, прийняття яких є необхідним для реалізації права на працю неповнолітніми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Реус О.С Правове регулювання трудової діяльності неповнолітніх в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня. канд. юрид. наук: спец. 12.00.05 / Харків, 2003. 40 с.
2. Щотова Ю.М. Правове регулювання працевлаштування молоді в Україні: автореф. дис. ... канд. юр. наук: спец. 12.00.05. Харків, 2006. 20 с.
3. Конвенція про права дитини ООН: Конвенція, Міжнародний документ ООН від 20.11.1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
4. Конвенція про мінімальний вік для прийому на роботу № 138: Міжнародний документ МОП від 26.06.1973 р. № 138 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_054#Text.
5. Про дерадянізацію законодавства України: Закон України від 21.04.2022 р. № 2215-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2215-20#n52>.
6. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення 21.12.2022).
7. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 р. № 2694-XII URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>.

8. Про затвердження граничних норм підймання і переміщення важких речей неповнолітніми, затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України від 22.03.1996 р. № 59. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0183-96>.
9. Перелік важких робіт і робіт зі шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці неповнолітніх, затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України від 31.03.1994 р. № 46. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0176-94>.
10. Теличко О.А. Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу сфері охорони праці молоді. *Право і суспільство*. 2016. № 1 (ч. 2). С. 59–64.
11. Директива Ради 94/33/ЄС про захист молоді на роботі: Міжнародний документ ЄС від 22.06.1994 р. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1994/33/oj/?locale=LV>.
12. Кодекс на труда: Закон Републики България от 26.04.1986 (в ред. від 06.11.2018). URL: <https://www.lex.bg/laws/ldoc/1594373121>.
13. Töölepingu seadus Vastu võetud 17.12.2008 URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/111012023013>.
14. Про безпеку та здоров'я працівників на роботі: проект Закону України URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=1d23af02-a0ec-4458-9d88-2e4c9df8669f&title=ProektZakonuUkrainiproBezpekuTaZdoroviaPratsivnikivNaRoboti>.
15. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön asetus nuorille työntekijöille sopivien kevyiden töiden esimerkkiluettelosta 25.04.2012/189 URL: <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120189>.
16. Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Kinder- und Jugendlichen-Beschäftigungsgesetz 1987, Fassung vom 28.02.2023 URL: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10008632>.
17. Судова справа № 820/1432/17 від 04.07.2018 р. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/75148848?utm>.
18. Судова справа № 420/2174/19 від 09.06.2021 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97533766>.
19. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників Випуск 1 «Професії працівників, що є загальними для всіх видів економічної діяльності»: наказ Міністерства праці та соціальної політики України від 29.12.2012 р. № 336. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/30140___30140.
20. Відомості про професійні стандарти – Реєстр кваліфікацій URL: <https://register.nqa.gov.ua/profstandarts>.
21. Roelof van Laar The End of Child Labour in 2025: A Path to Victory URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/--ipec/documents/publication/wcms_653998.pdf.
22. Nadere regeling kinderarbeid: Geldend van 01-07-2020 t/m heden URL: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0007195/2020-07-01/0>.